

А. О. Баумейстер

доктор філософських наук

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЄВРОПИ: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ

Здійснено аналіз головних ідей Паризької Декларації, яку наприкінці 2017 р. проголосили 13 провідних європейських інтелектуалів. Що становить європейську ідентичність? Які джерела сформували сучасну Європу? Які загрози і виклики стоять перед Європою сьогодні? Зроблено спробу відповісти на ці питання.

Ключові слова: істинна і хибна Європа, спільне благо, національна держава, європейські цінності.

1. Паризька Декларація "Європа, у яку ми можемо вірити" – одна з головних інтелектуальних подій 2017 р.

Сьомого жовтня 2017 р. в інтернеті було опубліковано текст Паризької декларації під назвою "Європа, в яку ми віримо". Текст підписали 13 провідних європейських інтелектуалів, серед яких такі видатні мислителі, як Роберт Шпеман (*Robert Spaemann*), Ремі Браг (*Rémi Brague*), Роджер Скрутон (*Roger Scruton*), П'єр Манан (*Pierre Manent*) та ін¹. На початку текст з'явився одразу

¹ Оскільки нашу політично-філософську традицію не можна вважати достатньо зрілою, не буде зайвим коротко представити вітчизняному читачу авторів Декларації.

Філіп Бенетон (*Philippe Bénétton*) – французький політолог, професор в Університеті міста Ренн. Ремі Браг (*Rémi Brague*) – французький філософ, фахівець з арабської філософії, філософії релігії та середньовічної філософії. Емерит-професор Університету Париж I (Сорбона) і "кафедри Романо Гвардіні" в Мюнхенському університеті Людвіга Максиміліана. Український читач може ознайомитися з поглядами Ремі Брага, прочитавши книжку "Європа, римський шлях" (російський переклад – Долгопрудный, 1995) і його блискучу статтю "Мови та традиції, що лежать в основі філософії Європи" у першому томі Європейського словника філософій під редакцією Барбари Кассен (Київ, Дух і літера, 2009). Шанталь Дельсоль (*Chantal Delsol*) – французький філософ, історик. Професор політичної філософії в університеті Марн-ла-Валле. Позиціонує себе як "ліберал-консерватор". У 1993 заснувала Інститут Ханни Арендт (на Дельсоль філософія Арендт вплинула ще в студентські роки). Роман Йох (*Roman Joch*) – чеський політик, публіцист, політичний коментатор і перекладач. Позиціонує себе як "ліберал-консерватор". Ланці Андраш (*Lánczi András*) – угорський консервативний філософ, політик. Ришард Легутко (*Ryszard Legutko*) – польський філософ і політик. Перекладач й інтерпретатор творів Платона (діалогів "Федон", "Євтифрон", "Апологія Сократа", "Критон"). З 2009 року – депутат Європейського парламенту, член партії "Право і справедливість". П'єр Манан (*Pierre Manent*) – французький політичний філософ. Викладає у Вищій школі соціальних наук. Знаний дослідник ліберальної традиції. У 2005 році в київському видавництві "Дух і літера" вийшла його книжка "Інтелектуальна історія лібералізму". Янне Холанд Матларі (*Janne Haaland Matlary*) – норвезький політолог, консервативний політик. В студентські роки навернулася у католицизм. Була радницею Папи Йоана Павла II. Далмасіо Негро Павон (*Dalmacio Negro Pavón*) – іспанський професор-емерит політичних наук в католицькому університеті Сан Пабло (Мадрид). Дослідник лібералізму. Роджер Скрутон (*Roger Scruton*) – англійський філософ і консервативний мислитель. Його "Коротка історія новітньої філософії" була видана у 1998 році в київському видавництві "Основи". Російською перекладена книжка Скрутона "Кант, краткое введение". Роджер Скрутон має прекрасний сайт, який я рекомендую відвідати нашим читачам. Роберт Шпеман (*Robert Spaemann*) – німецький філософ, один із найвпливовіших католицьких мислителів німецькомовного світу. Учень Іоахіма Ритера. Сфера його наукових інтересів – політична філософія (студії, присвячені Бональду, Фенелону, Руссо), моральна філософія й філософія релігії. Йому належить ідея "Історичного словника філософії" (так званий, "Ритеровський

на дев'яти європейських мовах (тепер на сайті текст представлений у 24 мовних версіях).

Без перебільшення цей документ можна вважати однією з головних інтелектуальних подій минулого року. Текст Декларації складається із 36 невеличких параграфів. Автори (представники десяти європейських країн – Франції, Німеччини, Іспанії, Чехії, Угорщини, Польщі, Голландії, Великобританії, Норвегії та Бельгії) говорять про Європу як про свою спільну Батьківщину. На їхню думку сьогодні Європа перебуває в дуже небезпечному стані, оскільки потрапила в полон хибного розуміння самої себе і власної історії. Автори Декларації розуміють своє завдання як виконання інтелектуального обов'язку: здійснити чесний і правдивий аналіз ситуації, в яку потрапила Європа й запропонувати шляхи можливого виходу з кризи.

Європейська преса (я маю на увазі провідні газети, а не другорядні Інтернет-ресурси) обійшла публікацією Декларації красномовним мовчанням². Начебто текст написали не провідні європейські мислителі, а якісь маргінали-консерватори, думка яких навряд чи варта уваги широкого загалу читачів. Утім ідеї, висловлені в Декларації є настільки важливими й актуальними, що вони потребують не тільки активного поширення, але й критичного обговорення. Для цього на мою думку, треба спочатку чітко зрозуміти, чого ми точно не можемо приписати авторам тексту, потім варто уважно проаналізувати основні положення Декларації і, нарешті, спробувати оцінити як рівень діагностики, так і рівень терапії, що їх пропонують знані європейські мислителі.

2. Критика упереджень щодо ідей, висловлених у Декларації

Отже, почнемо з упереджень. Одразу можна відкинути перше можливе упередження, що декларацію створили якісь маргінальні й нікому невідомі "інтелектуали", а тому їхній текст не вартий серйозної уваги. Імена свідчать самі за себе. Більшість авторів – авторитетні філософи, професори провідних європейських університетів. Деякі з них мають ще й солідний політичний досвід, а тому немає жодних підстав вважати їх

словник", найавторитетніший філософський словник минулого століття). Роберт Шпеман є принциповим опонентом Юргена Габермаса (критичні статті Шпемана, спрямовані проти головних ідей Габермасової дискурсивної етики жваво обговорювалися у німецькомовній філософській літературі 60-х-80-х років минулого століття). Берт Ян Спрют (*Bart Jan Spruyt*) – голландський історик, журналіст і консервативний письменник. Маттіас Шторме (*Matthias Storme*) – бельгійський юрист і консервативний філософ.

² Винятком була коротка та іронічна замітка Симона Штрауса в *Frankfurter Allgemeine Zeitung* від 14.10.2017 (у цій короткій рецензії автори Декларації фігурують як "група консервативно мислячих інтелектуалів").

відірваними від життя мрійниками, що ностальгують за вигаданим минулим.

Друге упередження стосується політичних поглядів авторів тексту. Навіть у публічній полеміці, яку ініціювала в українському просторі моя невеличка публікація у газеті "День"³, головні закиди полягали в тому, що текст Декларації створили закоренілі консерватори-ретрогради, які ненавидять усе сучасне й прогресивне і прагнуть повернути нас в архаїчні часи "страшного Середньовіччя. На це можна відповісти так.

По-перше, політичний консерватизм сам по собі є легітимною інтелектуальною позицією, що спирається на потужну традицію і має багато прихильників у сучасній Європі. Дуже небезпечним симптомом є теперішні спроби маргіналізувати консервативну думку, ототожнюючи її з новітніми популістськими політичними течіями і радикальними правими рухами. І дуже прикро, що саме сьогодні, коли існує нагальна потреба в серйозному і виважененому діалозі, одна зі сторін намагається створити примітивний і міфічний образ опонента за дуже простою схемою. Спочатку опонент описується в самих чорних фарбах, проголошується ворогом усього прогресивного й передового, а потім недвозначно нас підштовхують до висновку, що мовляв і вести діалог з таким опонентом не має жодного сенсу. З таким опонентом необхідно боротися не раціональними аргументами, а *іншими засобами*. Що це за інші засоби, ми добре знаємо з сучасних прикладів (і на цьому постійно наголошують автори Декларації)⁴. Ідеться або про замовчування, або про маніпулятивні практики, або про прямі й відверті заборони. Цікаво, що реакція європейських ЗМІ і представників ліво-ліберального табору була і є красномовним підтвердженням інтелектуального діагнозу авторів Декларації.

По-друге, не всі автори Декларації є консерваторами у класичному сенсі. Частина з них позиціонує себе як ліберал-консерватори. Автори тільки вітають прогрес і реформи (§ 5) (хоча критикують міф про невпинний прогрес). Їхні симпатії на боці відкритого суспільства: "У минулому європейці боролися, щоб зробити наші політичні системи відкритішими для громадянської ініціативи, і ми по праву цим пишаємося" (§ 5). Автори закликають до взаємодовіри у публічному просторі (§ 6), до активної участі в обговоренні сучасного стану, в якому перебуває Європа, і до спільного пошуку шляхів подолання кризи. Нарешті, автори закликають до відновлення справжнього лібералізму (§ 25). Тобто, перед нами яскравий приклад *ідеї відкритості*. Ми тут бачимо мислителів, які є палкими прибічниками *відкритого суспільства*, де панує дух діалогу, а не дух ізоляціонізму й нетолерантності.

Ще одне упередження пов'язане з переконанням, що перед нами звичайний приклад старого жанру під назвою "загибель Європи". У цьому контексті авторів Декларації намагаються ставити в один ряд з "аналіти-

ками" сумнівних маргінальних газет та інтернет-серсурсів, які регулярно пишуть про "смерть Заходу" і проголошують близьке пришествя якогось нового світового порядку. З такими дешевими критиками і пророками автори Декларації не мають нічого спільного. Вони бачать себе носіями європейської культури і беруть на себе роль захисників справжньої Європи. Наприклад, деякі їхні тези звучать доволі жорстко. Справді, деякі звороти близькі до жанру публіцистичного памфлету. Однак не варто забувати, що перед нами – не академічний розлогий трактат (а більшість авторів видали багато таких трактатів, написаних на високому академічному рівні), а саме *декларація*. Ідеї декларації мають бути висловлені лаконічно і чітко, поєднуючи інтелектуальну глибину з риторичною майстерністю. Текст адресований не тільки вузькому колу інтелектуалів, а широким колам освіченої публіки. Ті, хто вимагає від цього тексту академічної поміркованості, по-перше, змішують літературні жанри, а, по-друге, вдаються до відвертої маніпуляції.

3. Аналіз головних положень Паризької Декларації. Що таке "справжня Європа"?

Тепер час проаналізувати головні положення Декларації. Через увесь текст червоною ниткою проходить протиставлення справжньої і хибної Європи. "Справжній Європі загрожують задушливі лещата, що їми нас здавлює хибна Європа... Ми захищатимемо, підтримуватимемо та відстоюватимемо справжню Європу" (*the real Europe, das wahre Europa, Europe véritable, l'Europa vera*) (§ 4)⁵. Що таке "справжня Європа"? Це спільнота народів⁶, що утворює єдність-у-різноманітності⁷ (§7). Різноманітність націй, мов, культур і традицій співіснує в єдиному духовному чи символічному просторі. Ідеться про своєрідну культурну єдність, про певний універсалізм. Власне, протиставлення справжньої і хибної Європи в тексті набуває форми протиставлення двох типів універсалізму (про це докладніше – далі). Ця духовна єдність, що визначає ідентичність справжньої Європи, постала з кількох джерел.

Передусім культурна єдність Європи сформувалася під впливом *християнства* (§§ 9–10). Тут важливо відзначити кілька нюансів. Християнство (особливо на латинському Заході) сприяло утворенню особливої форми універсалізму. Його дієвими силами були не так політична влада й економічні чинники, як (більшою мірою) ідеї і чесноти. Християнські інтелектуали не тільки зберегли античну спадщину, але надали античній традиції статус необхідного культурно-освітнього канону. Латинське християнство сформувало нове уявлення про владу й уможливило те, що можна назвати *світською політикою* (в Античності політика була невіддільна від релігії) й *автономією особи*. Іншими словами, єдність християнського світу спиралася переважно на ідеї, символи, чесноти (теологічні, етичні й громадянські), а не на певну політичну владу. Європейська єдність довгий час трималася не на жорсткому політико-правовому конструкті. Це надавало Європі специфічних рис відкритості й динамічності. Європа формувалася як *відкритий проект*. Чим більше на перший план почали виступати винятково світські чинники (свідомо послаб-

³ 31 жовтня 2017 року у газеті "День" я опублікував блог під назвою "Спокуси фальшивої Європи. Чому паризька декларація провідних філософів є надзвичайно важливою саме зараз". Я сам дізнався про Декларацію випадково, завдяки вже згаданій мною рецензії у *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. Треба сказати, що моя публікація викликала неабияке пожвавлення й ініціювала цілу публічну дискусію. Від самого початку мене, як і авторів Декларації, було звинувачено в тих самих "гріхах": архаїчний консерватизм, ресентимент, безпідставний алармізм, вигадання неіснуючих проблем, намагання повернутися до "темного Середньовіччя" і багато іншого (у подібному дусі).

⁴ Цю тезу добре ілюструє фрагмент з § 23: "Тим, хто намагається протистояти такій фатальності інкримінують злочинну ностальгію та анафематствують як расистів чи фашистів".

⁵ Оскільки текст існує в різних мовних версіях, іноді важливо і корисно порівняти ці різні версії, щоб відчутти, наскільки кожна мова нюансує й по-своєму інтерпретує здавалося б спільний зміст. А щоби не переважувати основний текст статті іншомовними зворотами, я буду подавати їх у зносках.

⁶ a community of nations (eng), une communauté de nations (fr), comunità di nazioni (it), eine Gemeinschaft von Nationen (dt), wspólnota narodów (pl).

⁷ Einheit-in-Vielfalt, unity-in-diversity, unité-dans-la-diversité (fr).

ляючи християнські впливи), тим більш жорсткою і закритою ставала модель європейської єдності. "Не випадково занепад християнства в Європі збігся з новими спробами встановлення політичної єдності: імперії грошей та норм, що стверджується за допомогою універсальних псевдо-релігійних сентиментів, що їх наразі конструює Європейський союз" (§ 9)⁸. Ідейно-культурній єдності християнства автори Декларації протиставляють псевдо-релігійний універсалізм (*pseudo-religious universalism*) грошей і жорсткого нормативного регулювання в рамках ЄС. Це дуже важливий нюанс. Хибна Європа наразі будується на засадах світського універсалізму, на принципах секулярної квазі-релігії, доволі агресивної, авторитарної, навіть з елементами "м'якої" тиранії. Хибна Європа, спираючись на штучний і жорсткий універсалізм, є насправді *закритим проектом*.

Другим важливим джерелом Європи є *Античність*, класичний спадок Греції та Риму. "Ми впізнаємо себе в літературі античної Греції та Риму. Як європейці ми боремося за велич класичних чеснот"⁹. "Суворі чесноти стриманих римлян та гордість громадянської участі та філософського запитування греків¹⁰ не поринули у забуття у справжній Європі".

Третє джерело автори не називають прямо, але про нього постійно йдеться у перших дванадцяти параграфах Декларації. Це джерело – *єпоха Модерну*. Саме в цю епоху постали національні держави. "Ідея імперії тривалий час не втрачала своєї привабливості, однак, врешті-решт модель національної держави взяла гору, адже саме вона пов'язує народ з його суверенітетом. Відтоді національна держава стала прикметною рисою європейської цивілізації" (§ 7). Ця теза свідчить проти того, аби вважати авторів Декларації прибічниками ідеї середньовічної імперії або якоїсь її модернізованої версії (на кшталт теократичного ідеалу Володимира Соловйова). Національні держави – продукт Модерну і, вважаючи Європу спільнотою національних держав, автори Декларації недвозначно апелюють до Модерну як одного з джерел європейської єдності. Навіть трагічний досвід ХХ століття не знищив спільну європейську спадщину, а, навпаки, посилив усвідомлення її важливості і укріпив європейську ідентичність (§ 8). "Це і є свідоцтво глибоко космополітичної цивілізації: ми не прагнемо примусової та нав'язаної єдності імперії" (там само)¹¹. Цікавий ню-

⁸ Ця важлива теза в різних мовних версіях набула різного вираження. В англійській версії: "It is no accident that the decline of Christian faith in Europe has been accompanied by renewed efforts to establish unity – an empire of money and regulations, covered with sentiments of pseudo-religious universalism, that is being constructed by the European Union". Німецькомовна версія у порівнянні з англійською, напрощуд лаконічна: йдеться про спробу "eine politische Einheit zu schaffen – ein Imperium durch die Europäische Union" ("створити політичну єдність – імперію через Європейський Союз). У французькій й італійській версіях вживаються звороти відповідно *sentiments pseudo-religieux universels* і *sentimenti di universalismo pseudoreligioso*.

⁹ nous luttons pour la grandeur des vertus classiques (fr), we strive for greatness, the crown of the Classical virtues (eng). Німецька версія звучить романтичніше: "Als Europäer streben wir nach Größe, der Krone der klassischen Tugenden der Antike".

¹⁰ Мені як філософу цікаво зазначити, що *spirit of philosophical inquiry* (eng) і *l'esprit de questionnement philosophique* (fr) у німецькомовній версії передається як *der Geist philosophischen Zweifels* (у цих трьох версіях йдеться відповідно про "філософські дослідження", "філософські запитування" й "філософські сумніви").

¹¹ "This testifies to the depth and power of Europe as a civilization that is cosmopolitan in a proper sense" (eng). У французькій версії також йдеться про *une civilisation profondément cosmopo-*

ans. Зворот "космополітична цивілізація" вказує на те, що автори приймають не тільки досягнення епохи Модерну, але й високо оцінюють спадок Просвітництва.

Отже, що ж таке "справжня Європа" на думку авторів Декларації? Це символічна (духовна, ідейна) єдність різних національних держав, різноманітних культур, мов і традицій. Ця єдність утворилася завдяки трьом головним джерелам: християнству, античному спадку й завдяки ідеям, що сформувалися в епоху Модерну. Визначальними елементами цієї єдності є християнський монотеїзм, висока оцінка раціональності (нагадаю, що університети виникли саме на латинському Заході у ХІІІ ст., а діалоги Платона зберегли для нас візантійські монахи у ІХ ст.), система теологічних, етичних і громадянських чеснот, висока правова культура, ідея автономії особи, ідея людської гідності, відкритість до діалогу і взаємного обміну ідеями та досягненнями, нова ідея політичної влади тощо. В цілому, саме тому, що форма існування Європи – це єдність-у-різноманітності, "справжня Європа" утворилася й століттями існувала як *відкритий і спільний проект*.

Може виникнути запитання: а хіба сучасна Європа не відповідає цим стандартам? Хіба її єдність сьогодні не визначається наведеними властивостями? Автори Декларації відповідають на ці запитання негативно. В цьому і полягає сьогодні головна загроза: Європа зраджує власній ідентичності, відмовляючись від власного культурного спадку. Той проект, що розвивається сьогодні, є хибною Європою. Що таке "хибна Європа"? І чому вона містить серйозні культурні і політичні небезпеки? Давайте уважно прослідкуємо за логікою авторів Декларації.

4. Що таке "хибна Європа" і які загрози з нею пов'язані?

Якщо образ "справжньої Європи" у тексті Декларації потребує уважної реконструкції (що я й намагався зробити у попередньому підрозділі статті), то головні риси "хибної Європи" представлені цілком виразно. Йдеться про штучний конструкт, що спирається на секулярну релігію, на своєрідний контр-образ християнства. Прихильники хибної Європи "створюють власне лжехристиянство універсальних прав людини" (§ 13).

Автори Декларації намагаються виявити основні лінії спотворення справжньої Європи. Передусім вони звертають увагу на хибний образ свободи, проголошуваний адептами нового порядку: свобода витлумачується ними радше як "звільнення від усіх обмежень" (§ 14). Така свобода породжує лише "лібертаріанський гедонізм", що викликає відчуття "нудьги і втрати сенсу"¹². "Наше суспільство занурюється в індивідуалізм, відчуженість та бездіяльність"¹³. Замість того, щоб бути вільними, ми прирікаємо себе на порожній конформізм культури, заснованої на споживацтві та медійних взірцях. Наш обов'язок – оголосити правду: покоління 1968 зруйнувало, але нічого не вибудувало. Воно створило

lite. Зовсім інший акцент ставиться у німецькомовній версії: "Dies beweist die Tiefe und Kraft der europäischen Zivilisation, die in einem angemessenen Sinne welt offen ist" ("Це є доведенням глибини і сили європейської цивілізації, що у відповідному сенсі є відкритою світу").

¹² "Der liberale Hedonismus führt oftmals zu Langweile und einem Gefühl der Sinnlosigkeit" (dt). "Libertine hedonism often leads to boredom and a profound sense of purposelessness" (eng). "L'hédonisme libertain mène souvent à l'ennui et au sentiment d'inutilité" (fr). Польська версія: "Libertyński hedonizm prowadzi często do nudzi i głębokiego poczucia bezcelowości".

¹³ У німецькомовній версії – Individualismus, Isolation und Ziellosigkeit ("безцільність"). Individualism, isolation and aimlessness (eng.); l'individualisme l'isolement et le désœuvrement (fr.).

порожнечу, яку сьогодні заповнюють соціальні мережі, дешевий туризм та порнографія" (§ 15). Погодьтеся, звучить сильно. Але назвати це надмірним перебільшенням аж ніяк не можна. Авторі виявляють одразу кілька аспектів спотворення й обмеження свободи. На одному полюсі – внутрішня порожнеча, відчуженість, втрата моральних орієнтирів, збіднення духовного світу індивіда, а на іншому полюсі – посилення зовнішнього контролю¹⁴, обмеження свободи слова, уникання гострих дискусій. "Хибна Європа не сприяє культурі свободи. Вона просуває продиктовану ринком культуру гомогенізації і політично нав'язаного конформізму" (§ 16). У цій діагностиці спотворення свободи (§§ 15–16) ключові образи – безликість, позбавлення сенсу, безцільність, нудьга, влада посередності. Авторі навіть кажуть про "тиранію технократів" (§ 19), про особливий клас євро-чиновників, які "позбавляють Європу політичного життя". "Це м'яка, втім реальна¹⁵ тиранія, якій ми зобов'язані протистояти" (§ 19).

Інша лінія спотворення європейської ідентичності – хибний образ культури. Авторі піддають критиці проєкт мультикультуралізму, зображуючи його як карикатуру на ідею християнської універсальної любові до ближнього (§ 7)¹⁶. Однак насправді цьому проєкту відводилася роль терапевтичного знаряддя для зняття культурних напружень (§ 18). Спроба, як відомо, виявилася невдалою¹⁷.

Після лаконічного, але доволі змістовного аналізу загроз, пов'язаних з конструюванням хибної Європи, автори Декларації особливу увагу приділяють відповідальності інтелектуалів за те, що відбувається з європейською політикою та культурою в останні десятиліття. Довгий час університети були тими просторами інтелектуальної відкритості, тими дискусійно-критичними майданчиками, в яких обговорювалися актуальні проблеми сучасності й шукалися виходи з кризових ситуацій. "Найпершим стрижнем європейської думки була суворі дисципліна інтелектуальної чесності та пошук об'єктивності" (§ 21)¹⁸. Цей ідеал критичного мислення й пошуку об'єктивності "змінився протягом двох останніх поколінь". Тепер в університетах панує дух конформізму і нетерпимості до інакodomства. "Наші університети стали дійовими особами культурної руйнації" (там само). Знову сильний зворот. Однак досвід останнього часу тільки підтверджує цей діагноз. Наприклад, серед представників двох останніх поколінь німецьких філософів (на відміну від їхніх університетських учителів), переважають настрої, що утримання філософа від публічної активності (висловлювання про актуальні проблеми суспільства) – це радше благо, ніж недолік.

¹⁴ "Правила, зазвичай створені безликими технократами на побігеньках у можновладців, регулюють наші професійні відносини, ділові рішення, освітню кваліфікацію, засоби масової інформації та медіа-розваги".

¹⁵ réelle (fr), increasingly real (eng), coraz bardziej realna tyrania (pl), immer realere Tyrannei (dt).

¹⁶ "Парадоксальним чином, європейський мультикультурний проєкт, відкидаючи християнське коріння Європи, перебільшено та викривлено експлуатує християнський ідеал універсальної любові до ближнього".

¹⁷ Але скільки було квазі-інтелектуального галасу, скільки було написано монографій і статей, проведено конференцій протягом двох останніх десятиліть минулого століття! Тепер про це мало хто згадує...

¹⁸ la recherche de l'objectivité (fr), objectivity (eng); Objektivität (dt).

5. Як протистояти викликам і загрозам хибної Європи?

Після запропонованої авторами Декларації критичної "діагностики часу", неодмінно виникає питання "що робити"? Чи є ефективні засоби протистояння загрозам хибної Європи? Чи існує для сучасної Європи альтернатива тому шляху, яким вона рухається в останні десятиліття? Авторі вважають, що альтернатива існує.

1. Передусім важливо позбавити хибну Європу її ідеологічного фундаменту, *відмовитися від фальшивої форми універсалізму у вигляді секулярної квазі-релігії*¹⁹. Ця теза звучить як заклик до *ре-секуляризації* (тобто, відновлення світськості!) у публічній сфері (§ 24)²⁰. Цікавий аргумент. По-перше, він свідчить проти тлумачення Декларації як якогось проєкту нового середньовіччя, як заклик до архаїзації. По-друге, автори переконані, що головне джерело сучасних європейських проблем – світоглядне, ментальне. Нав'язуваний європейськими технократами штучний інтелектуальний конструкт (світська квазі-релігія) (1) *паразитиє на християнстві* (з одного боку, відмовляючись від християнства, а з іншого боку, – використовуючи деякі християнські ідеї в їх секуляризованій і спотвореній формі), (2) *відкидає класичну спадщину* Греції та Риму (заперечуючи систему чеснот і концепції блага та осмисленого життя) і (3) *заперечує головні здобутки Модерну* (руйнуючи європейську політичну систему як спільноту національних держав). Оскільки ця квазі-релігія агресивна й нетерпима, оскільки вона вимагає сліпої віри і закрита для аргументів, її треба *піддати раціональній деструкції*. Передусім це має стати завданням інтелектуалів, оскільки справа виглядає не такою простою. Йдеться про серйозний інтелектуальний виклик: виявити повну безпідставність, суперечність і непослідовність поширеної серед технократичних європейських еліт квазі-релігії. Зрозуміло, що буде спротив (реакція на публікацію Паризької Декларації – повне тому підтвердження). Але завдання не є неможливим.

2. Другий важливий крок – це *відновлення справжнього лібералізму*. Цей процес лібералізації автори пов'язують з поверненням до прозорості і неспотвореної мови діалогу, до прозорих дискурсів, завдання яких полягає не у приховуванні й затемненні реального стану речей, а в розумінні того, що відбувається. "Майбутнє Європи має бути ліберальним у найкращому сенсі цього слова, себто слід відстоювати ґрунтовні публічні дискусії вільні від ризику насильства і примусу"²¹ (§ 25).

3. Відмова від штучної квазі-релігії й відновлення публічних дискусій уможливить *появу політиків нового типу* (§26). Усі ми сьогодні відчуваємо кризу політичних еліт. Коли політики перекривають шляхи повноцінної публічної комунікації, коли вони уникають обговорення

¹⁹ "Універсалізм та універсалістські претензії хибної Європи – це не що інше як ерзац-релігії, що послуговуються власним Символом віри і власними анафемами. Це потужний опіум, що паралізує Європу як політичне тіло. Ми мусимо наполягти, аби релігійні прагнення належали суто релігійній сфері, а не політичній, і аж ніяк не царині бюрократичної адміністрації" (§ 24).

²⁰ "Задля того, щоб віднайти здатність до політичних та історичних дій, треба знову секуляризувати європейське публічне життя". Ist es notwendig, das öffentliche Leben in Europa zu re-säkularisieren (dt); it is imperative that we re-secularize European public life (eng); il est impératif de relaïciser la vie publique européenne (fr). В італійській версії йдеться про повну секуляризацію політичного життя Європи (la vita politica dell'Europa).

²¹ Ця фраза звучить майже в дусі комунікативної філософії К.-О. Апеля й Ю. Габермаса.

складних питань, політика перетворюється на дешево шоу, на мистецтво приховування й маніпуляцій. Автори Декларації коротко описують чесноти відповідальних політиків, які ставляться з повагою до культурної спадщини Європи і шукають визнання власного народу, а не вигаданого "міжнародного товариства", яке насправді є "піар-службою олігархії"²².

4. Ще один важливий крок – *відродження національної єдності та солідарності*. Йдеться про ідею спільного блага (яка в Декларації згадується неодноразово) і про зміну ставлення до міграційної політики (§§ 27–28).

5. Ще одна теза авторів Декларації, яку я вважаю вельми актуальною і яка викликає потужну критику з боку опонентів, це ідея *відновлення соціальних і культурних ієрархій*. "Здорова демократія²³ потребує соціальних і культурних ієрархій, які сприяють прагненню до досконалості і шанують тих, хто служить спільному благу. Вартує відновити почуття духовної величчя та належно її вшановувати, аби наша цивілізація змогла протистояти зростаючій могутності багатства, з одного боку, і вульгарним розвагам, з іншого" (§ 29). Здається ця теза суперечить ідеям егалітаризму і рівності прав громадян. Вона сьогодні може видаватися недемократичною і несучасною. Чому? А тому що прибічники хибної Європи вживають мову, що переставляє акценти й спотворює сенси. Насправді авторам ідеться не про якісь нові групи привілейованої аристократії. Ідеться про важливу роль моральних авторитетів, позиція яких не залежить від впливу великих грошей або від тиску вульгарної посередності. Європа успадкувала від античності уявлення про чесноти й ідею людського вдосконалення. Християнство посилює ці уявлення, додавши до античного списку ще авторитет святості й духовної аскези. Автори вказують на незаперечний факт: без моральних авторитетів, тільки орієнтуючись на культ багатства і розваг, демократичне суспільство не може повноцінно функціонувати й розвиватися. "Справжні²⁴ ієрархії сприяють соціальному добробуту" (§ 29).

6. Запропоновані кроки мають сприяти *відновленню моральної культури*. У цьому контексті йдеться про відновлення концепції добродесного й осмишеного (наповненого) життя. "Європа не зможе розквітнути, якщо не відродиться спільне прагнення до піднесеного життя та до досконалості"²⁵ (§ 30).

7. Автори виступають за *повернення економіці соціального* (я б сказав – гуманітарного) *виміру*. Дуже небезпечно поширювати ринкову логіку на все суспільство (наприклад, на політику, науку, культуру, на соціальні стосунки). "Ми не можемо дозволити, щоб усе було

²² У тексті Декларації це зворот, що приховує у собі доволі сильний критичний потенціал. "...Solche Politiker gieren nicht nach Applaus der 'internationalen Gemeinschaft', die tatsächlich nur der PR-Abteilung einer Oligarchie ist" (dt). "...The 'international community', which is in fact the public relations apparatus of an oligarchy"(eng). У польській версії це звучить лаконічніше, але не так сильно: "...która tak naprawdę jest wizerunkowym narzędziem oligarchii".

²³ Healthy democracy (eng); eine funktionierende Gesellschaft (dt); une démocratie saine (fr).

²⁴ saines hiérarchies (fr.), a proper hierarchy (eng); eine richtige Hierarchie (dt); una giusta gerarchia (it); właściwa hierarchia (pl).

²⁵ "Europe cannot flourish without a restoration of a communal aspiration toward upright conduct and human excellence" (eng). У німецькомовній версії йдеться про відновлення "des gemeinschaftlichen Strebens nach aufrechtem Verhalten und menschlicher Größe".

на продаж. Процвітаючі ринки потребують правової держави²⁶, націленої на більше, ніж на просту економічну ефективність" (§ 31).

8. Відновлення справжньої Європи потребує *реформування освіти й повернення до високих культурних стандартів*. Якщо сьогодні університети не виконують своїх функцій, – бути, з одного боку, просторами збереження й передачі традиції, а з іншого, – місцями відкритих інтелектуальних дискусій і бастіонами критичної раціональності, то нинішня університетська освіта має зазнати суттєвих змін. Це стосується і зміни ставлення до культури. "Ми повинні відродити європейську елітарну культуру²⁷, визначаючи піднесене і прекрасне за наш спільний еталон, і, відкидаючи деградацію мистецтв до форми політичної пропаганди" (§ 32).

9. Список необхідних кроків для відновлення справжньої Європи доповнюється тезою про *важливість традиційних сімейних цінностей* (§ 33).

Текст Декларації завершується закликом до активної співучасті у відновленні справжньої Європи (§§ 35–36).

6. Відповідальність інтелектуалів: висновки і перспективи

Після запропонованого аналізу головних положень та ідей Декларації варто сказати кілька підсумкових слів й поговорити про перспективі реалізації шляхів виходу з кризи.

По-перше, факт публікації тексту Декларації безперечно є проявом інтелектуальної мужності. В сучасній Європі існує багато інтелектуалів, які думають схожим чином, але при тому вони не ризикують висловити свою позицію так прямо і публічно. Тиск академічного середовища, перспектива не отримати гранти чи потрапити під ліво-ліберальну критику – це доволі реальні фактори впливу. Тут кожний має обирати: що для нього має пріоритет – академічний комфорт чи істина.

По-друге, на мою думку, діагностика, запропонована в тексті Декларації, цілком коректна і повністю відповідає реальному стану речей. Комусь тези Декларації можуть видатися занадто різкими й полемічно-загостреними. На це я відповідаю так: перед обличчям реальної небезпеки треба називати речі своїми іменами. Питання не в тому, наскільки різкими є певні висловлювання. Питання полягає в тому, наскільки ці тези є обґрунтованими. На моє глибоке переконання, кожний параграф Декларації можна розгорнути в окреме дослідження, яке можна підтвердити сильними аргументами й реальними фактами.

По-третє, з необхідністю виникає запитання, чи можливо змінити ситуацію, що склалася. Чи можна насправді протистояти небезпекам хибної Європи? Наскільки життєздатними є запропоновані авторами Декларації кроки виходу з існуючої кризи? На ці запитання я відповім так: людська історія (політична, соціальна, культурна, економічна) не є чимось на кшталт природного процесу, де діють сліпі й невідворотні сили. Історія завжди й на кожному своєму повороті містить альтернативи й різні варіанти подальшого розвитку. Ми наразі перебуваємо на важливому повороті. Нас намагаються переконати в безальтернативності того шляху, який обрала сьогодні Європа (за визначенням авторів Декларації, "хибна Єв-

²⁶ l'Etat de droit (fr), rule of law (eng), Rechtsstaat (dt).

²⁷ "We must also renew the high culture of Europe..." (eng). Німецькомовна версія має суттєвий додаток: "Wir müssen auch die hohe Kultur und das ästhetische Ideal in Europa erneuern" (курсив – А.Б.) (dt).

ропа"). Однак багато хто в Європі і світі відчуває, що *теза про безальтернативність є глибоко хибною*. Все залежить від волі й інтелектуальної мужності тих, хто бачить Європу іншою, для кого європейська традиція,

великий спадок Античності, християнства і європейського Модерну не є порожніми словами. Автори Декларації застерігають від пасивності й закликають до активної співучасті. Варто прислухатися до їхніх слів...

Baumeister A.

THE IDENTITY OF EUROPE: CHALLENGES AND THREATS

In article analyzed the main ideas of the Parisian Declaration which was declare by 13 leading European intellectuals in 2017. A false Europe threatens us; The false Europe is utopian and tyrannical; We must defend the real Europe; Multiculturalism is unworkable; A culture of repudiation has taken hold; Elites arrogantly parade their virtue; We must turn back ersatz religion; We must restore a true liberalism; We should renew national unity and solidarity; We must restore moral culture; Education needs to be reformed; Populism should be engaged; Our future is the true Europe; We must take responsibility. What makes the European identity? What sources created modern Europe? What threats and calls face Europe today? In article try to make sense of these questions.

Keywords: true and false Europe, commonwealth, national state, European values.

THE PARIS STATEMENT¹

A EUROPE WE CAN BELIEVE IN

1. *Europe is our home.*

Europe belongs to us, and we belong to Europe. These lands are our home; we have no other. The reasons we hold Europe dear exceed our ability to explain or justify our loyalty. It is a matter of shared histories, hopes and loves. It is a matter of accustomed ways, of moments of pathos and pain. It is a matter of inspiring experiences of reconciliation and the promise of a shared future. Ordinary landscapes and events are charged with special meaning—for us, but not for others. Home is a place where things are familiar, and where we are recognized, however far we have wandered. This is the real Europe, our precious and irreplaceable civilization.

2. *A false Europe threatens us.*

Europe, in all its richness and greatness, is threatened by a false understanding of itself. This false Europe imagines itself as a fulfillment of our civilization, but in truth it will confiscate our home. It appeals to exaggerations and distortions of Europe's authentic virtues while remaining blind to its own vices. Complacently trading in one-sided caricatures of our history, this false Europe is invincibly prejudiced against the past. Its proponents are orphans by choice, and they presume that to be an orphan—to be homeless—is a noble achievement. In this way, the false Europe praises itself as the forerunner of a universal community that is neither universal nor a community.

3. *The false Europe is utopian and tyrannical.*

The patrons of the false Europe are bewitched by superstitions of inevitable progress. They believe that History is on their side, and this faith makes them haughty and disdainful, unable to acknowledge the defects in the post-national, post-cultural world they are constructing. Moreover, they are ignorant of the true sources of the humane decencies they themselves hold dear—as do we. They ignore, even repudiate the Christian roots of Europe. At the same time they take great care not to offend Muslims, who they imagine will cheerfully adopt their secular, multicultural outlook. Sunk in prejudice, superstition and ignorance, and blinded by vain, self-congratulating visions of a utopian future, the false Europe reflexively stifles dissent. This is done, of course, in the name of freedom and tolerance.

4. *We must defend the real Europe.*

We are reaching a dead-end. The greatest threat to the future of Europe is neither Russian adventurism nor Muslim immigration. The true Europe is at risk because of the suffocating grip that the false Europe has over our imaginations. Our nations and shared culture are being hollowed out by illusions and self-deceptions about what Europe is and should be. We pledge to resist this threat to our future. We will defend, sustain and champion the real Europe, the Europe to which we all in truth belong.

+ + +

5. *Solidarity and civic loyalty encourage active participation.*

The true Europe expects and encourages active participation in the common project of political and cultural life. The European ideal is one of solidarity based on assent to a body of law that applies to all, but is limited in its demands. This assent has not always taken the form of representative democracy. But our traditions of civic loyalty reflect a fundamental assent to our political and cultural traditions, whatever their forms. In the past, Europeans fought to make our political systems more open to popular participation, and we are justly proud of this history. Even as they did so, sometimes in open rebellion, they warmly affirmed that, despite their injustices and failures, the traditions of the peoples of this continent are

¹ <https://thetrueeurope.eu/a-europe-we-can-believe-in/>

ours. Such dedication to reform makes Europe a place that seeks ever-greater justice. This spirit of progress is born out of our love for and loyalty to our homelands.

6. *We are not passive subjects.*

A European spirit of unity allows us to trust others in the public square, even when we are strangers. The public parks, central squares and broad boulevards of European towns and cities express the European political spirit: We share our common life and the *res publica*. We assume that it is our duty to take responsibility for the futures of our societies. We are not passive subjects under the domination of despotic powers, whether sacred or secular. And we are not prostrate before implacable historical forces. To be European is to possess political and historical agency. We are the authors of our shared destiny.

7. *The nation-state is a hallmark of Europe.*

The true Europe is a community of nations. We have our own languages, traditions and borders. Yet we have always recognized a kinship with one another, even when we have been at odds—or at war. This unity-in-diversity seems natural to us. Yet this is remarkable and precious, for it is neither natural nor inevitable. The most common political form of unity-in-diversity is empire, which European warrior kings tried to recreate in the centuries after the fall of the Roman Empire. The allure of the imperial form endured, but the nation-state prevailed, the political form that joins peoplehood with sovereignty. The nation-state thereby became the hallmark of European civilization.

8. *We do not back an imposed, enforced unity.*

A national community takes pride in governing itself in its own way, often boasts of its great national achievements in the arts and sciences, and competes with other nations, sometimes on the battlefield. This has wounded Europe, sometimes gravely, but it has never compromised our cultural unity. In fact, the contrary has been the case. As the nation states of Europe became more established and distinct, a shared European identity became stronger. In the aftermath of the terrible bloodshed of the world wars in the first half of the twentieth century, we emerged with an even greater resolve to honor our shared heritage. This testifies to the depth and power of Europe as a civilization that is cosmopolitan in a proper sense. We do not seek the imposed, enforced unity of empire. Instead, European cosmopolitanism recognizes that patriotic love and civic loyalty open out to a wider world.

9. *Christianity encouraged cultural unity.*

The true Europe has been marked by Christianity. The universal spiritual empire of the Church brought cultural unity to Europe, but did so without political empire. This has allowed for particular civic loyalties to flourish within a shared European culture. The autonomy of what we call civil society became a characteristic feature of European life. Moreover, the Christian Gospel does not deliver a comprehensive divine law, and thus the diversity of the secular laws of the nations may be affirmed and honoured without threat to our European unity. It is no accident that the decline of Christian faith in Europe has been accompanied by renewed efforts to establish political unity—an empire of money and regulations, covered with sentiments of pseudo-religious universalism, that is being constructed by the European Union.

10. *Christian roots nourish Europe.*

The true Europe affirms the equal dignity of every individual, regardless of sex, rank or race. This also arises from our Christian roots. Our gentle virtues are of an unmistakably Christian heritage: fairness, compassion, mercy, forgiveness, peace-making, charity. Christianity revolutionized the relationship between men and women, valuing love and mutual fidelity in an unprecedented way. The bond of marriage allows both men and women to flourish in communion. Most of the sacrifices we make are for the sake of our spouses and children. This spirit of self-giving is yet another Christian contribution to the Europe we love.

11. *Classical roots encourage excellence.*

The true Europe also draws inspiration from the Classical tradition. We recognize ourselves in the literature of ancient Greece and Rome. As Europeans, we strive for greatness, the crown of the Classical virtues. At times, this has led to violent competition for supremacy. But at its best, an aspiration toward excellence inspires the men and women of Europe to craft musical and artistic works of unsurpassed beauty and to make extraordinary breakthroughs in science and technology. The grave virtues of the self-possessed Romans and the pride in civic participation and spirit of philosophical inquiry of the Greeks have never been forgotten in the real Europe. These inheritances, too, are ours.

12. *Europe is a shared project.*

The true Europe has never been perfect. The proponents of the false Europe are not wrong to seek development and reform, and there is much that has been accomplished since 1945 and 1989 that we should cherish and honor. Our shared life is an ongoing project, not an ossified inheritance. But the future of Europe rests in renewed loyalty to our best traditions, not a spurious universalism demanding forgetfulness and self-repudiation. Europe did not begin with the Enlightenment. Our beloved home will not be fulfilled with the European Union. The real Europe is, and always will be, a community of nations at once insular, sometimes fiercely so, and yet united by a spiritual legacy that, together, we debate, develop, share—and love.

+ + +

13. *We are losing our home.*

The true Europe is in jeopardy. The achievements of popular sovereignty, resistance to empire, cosmopolitanism capable of civic love, the Christian legacy of humane and dignified life, a living engagement with our Classical inheritance—all this is slipping away. As the patrons of the false Europe construct their faux Christendom of universal human rights, we are losing our home.

14. *A false freedom prevails.*

The false Europe boasts of an unprecedented commitment to human liberty. This liberty, however, is very one-sided. It sells itself as liberation from all restraints: sexual freedom, freedom of self-expression, freedom to "be oneself." The Generation of '68 regards these freedoms as precious victories over a once almighty and oppressive cultural regime. They see themselves as great liberators, and their transgressions are acclaimed as noble moral achievements, for which the whole world should be grateful.

15. *We are regulated and managed.*

For Europe's younger generations, however, reality is far less gilt with gold. Libertine hedonism often leads to boredom and a profound sense of purposelessness. The bond of marriage has weakened. In the roiling sea of sexual liberty, the deep desires of our young people to marry and form families are often frustrated. A liberty that frustrates our heart's deepest longings becomes a curse. Our societies seem to be falling into individualism, isolation and aimlessness. Instead of freedom, we are condemned to the empty conformity of consumer- and media-driven culture. It is our duty to speak the truth: The Generation of '68 destroyed but did not build. They created a vacuum now filled by social media, cheap tourism and pornography. Individualism, isolation, and aimlessness are widespread.

16. *We are regulated and managed.*

At the same time that we hear boasts of unprecedented liberty, European life is more and more comprehensively regulated. Rules—often concocted by faceless technocrats in league with powerful interests—govern our work relationships, our business decisions, our educational qualifications, our news and entertainment media. And Europe now seeks to tighten existing regulations on freedom of speech, an aboriginal European freedom—freedom of conscience made manifest. The targets of these restrictions are not obscenity or other assaults on decency in public life. Instead, Europe's governing classes wish to restrict manifestly political speech. Political leaders who give voice to inconvenient truths about Islam and immigration are hauled before judges. Political correctness enforces strong taboos that deem challenges to the status quo beyond the pale. The false Europe does not really encourage a culture of freedom. It promotes a culture of market-driven homogeneity and politically enforced conformity.

17. *Multiculturalism is unworkable.*

The false Europe also boasts of an unprecedented commitment to equality. It claims to promote non-discrimination and the inclusion of all races, religions and identities. Here, genuine progress has been made, but a utopian detachment from reality has taken hold. Over the past generation, Europe has pursued a grand project of multiculturalism. To demand or even promote the assimilation of Muslim newcomers to our manners and mores, much less to our religion, has been thought a gross injustice. A commitment to equality, we have been told, demands that we abjure any hint that we believe our culture superior. Paradoxically, Europe's multicultural enterprise, which denies the Christian roots of Europe, trades on the Christian ideal of universal charity in an exaggerated and unsustainable form. It requires from the European peoples a saintly degree of self-abnegation. We are to affirm the very colonization of our homelands and the demise of our culture as Europe's great twenty-first century glory—a collective act of self-sacrifice for the sake of some new global community of peace and prosperity that is being born.

18. *Bad faith grows.*

There is a great deal of bad faith in this thinking. Most in our governing classes doubtless presume the superiority of European culture—which must not be affirmed in public in ways that might offend immigrants. Given that superiority, they think that assimilation will happen naturally, and quickly. In an ironic echo of the imperialist thinking of old, Europe's governing classes presume that, somehow, by the laws of nature or of history, 'they' will necessarily become like 'us'—and it is inconceivable that the reverse might be true. In the meantime, official multiculturalism has been deployed as a therapeutic tool for managing the unfortunate but 'temporary' cultural tensions.

19. *Technocratic tyranny increases.*

There is more bad faith at work, of a darker kind. Over the last generation, a larger and larger segment of our governing class has decided that its own self-interest lies in accelerated globalization. They wish to build supranational institutions that they are able to control without the inconveniences of popular sovereignty. It is increasingly clear that the 'democratic deficit' in the European Union is not a mere technical problem to be remedied by technical means. Rather, this deficit is a fundamental commitment, and it is zealously defended. Whether legitimated by supposed economic necessities or autonomously developing international human rights law, the supra-national mandarins of the EU institutions confiscate the political life of Europe, answering all challenges with a technocratic answer: There is no alternative. This is the soft but increasingly real tyranny we face.

20. *The false Europe is fragile and impotent.*

The hubris of the false Europe is now becoming evident, despite the best efforts of its partisans to shore up comfortable illusions. Above all, the false Europe is revealed to be weaker than anyone imagined. Popular entertainment and material consumption do not sustain civic life. Shorn of higher ideals and discouraged from expressing patriotic pride by multiculturalist ideology, our societies now have difficulty summoning the will to defend themselves. Moreover, civic trust and social

cohesion are not renewed by inclusive rhetoric or an impersonal economic system dominated by gigantic international corporations. Again, we must be frank: European societies are fraying badly. If we but open our eyes, we see an ever-greater use of government power, social management and educational indoctrination. It is not just Islamic terror that brings heavily armed soldiers into our streets. Riot police are now necessary to quell violent anti-establishment protests and even to manage drunken crowds of football fans. The fanaticism of our football loyalties is a desperate sign of the deeply human need for solidarity, a need that otherwise goes unfulfilled in the false Europe.

21. A culture of repudiation has taken hold.

Europe's intellectual classes are, alas, among the chief ideological partisans of the conceits of the false Europe. Without doubt, our universities are one of the glories of European civilization. But where once they sought to transmit to each new generation the wisdom of past ages, today most within the universities equate critical thinking with a simple-minded repudiation of the past. A lodestar of the European spirit has been the rigorous discipline of intellectual honesty and objectivity. But over the past two generations, this noble ideal has been transformed. The asceticism that once sought to free the mind of the tyranny of dominant opinion has become an often complacent and unreflective animus against everything that is our own. This stance of cultural repudiation functions as a cheap and easy way of being 'critical.' Over the last generation, it has been rehearsed in the lecture halls, becoming a doctrine, a dogma. And to join in professing this creed is taken to be the mark of 'enlightenment,' and of spiritual election. As a consequence, our universities are now active agents of ongoing cultural destruction.

22. Elites arrogantly parade their virtue.

Our governing classes are advancing human rights. They are at work fighting climate change. They are engineering a more globally integrated market economy and harmonizing tax policies. They are monitoring progress toward gender equality. They are doing so much for us! What does it matter by what mechanisms they inhabit their offices? What does it matter if the European peoples grow more sceptical of their ministrations?

23. There is an alternative.

That growing scepticism is fully justified. Today, Europe is dominated by an aimless materialism that seems unable to motivate men and women to have children and form families. A culture of repudiation deprives the next generation of a sense of identity. Some of our countries have regions in which Muslims live with an informal autonomy from local laws, as if they were colonialists rather than fellow members of our nations. Individualism isolates us one from another. Globalization transforms the life prospects of millions. When challenged, our governing classes say that they are merely working to accommodate the inevitable, adjusting to implacable necessities. No other course is possible, and it is irrational to resist. Things cannot be otherwise. Those who object are said to suffer nostalgia—for which they deserve moral condemnation as racists or fascists. As social divisions and civic distrust become more apparent, European public life grows angrier, more rancorous, and no one can say where it will end. We must not continue down this path. We need to throw off the tyranny of the false Europe.

+ + +

24. We must turn back ersatz religion.

The work of renewal begins with theological self-knowledge. The universalist and universalizing pretensions of the false Europe reveal it to be an ersatz religious enterprise, complete with strong creedal commitments—and anathemas. This is the potent opiate that paralyzes Europe as a political body. We must insist that religious aspirations are properly the province of religion, not politics, much less bureaucratic administration. In order to recover our political and historical agency, it is imperative that we re-secularize European public life.

25. We must restore a true liberalism.

This will require us to renounce the mendacious language that evades responsibility and fosters ideological manipulation. Talk of diversity, inclusion and multiculturalism is empty. Often, such language is deployed as a way to characterize our failures as accomplishments: The unravelling of social solidarity is 'actually' a sign of welcome, tolerance, and inclusion. This is marketing language, a language meant to obscure reality rather than illuminate. We must recover an abiding respect for reality. Language is a delicate instrument, and it is debased when used as a bludgeon. We should be patrons of linguistic decency. Recourse to denunciation is a sign of the decadence of our present moment. We must not tolerate verbal intimidation, much less mortal threats. We need to protect those who speak reasonably, even if we think their views mistaken. The future of Europe must be liberal in the best sense, which means committed to robust public debate free from all threats of violence and coercion.

26. We need responsible statesmen.

Breaking the spell of the false Europe and its utopian, pseudo-religious crusade for a borderless world means fostering a new kind of statesmanship and a new kind of statesman. A good political leader stewards the commonweal of a particular people. A good statesman views our shared European inheritance and our particular national traditions as magnificent and life-giving, but also fragile gifts. He does not reject that inheritance, nor does he chance losing it all for utopian dreams. Such leaders covet the honors bestowed upon them by their people; they do not lust for the approbation of the 'international community,' which is in fact the public relations apparatus of an oligarchy.

27. We should renew national unity and solidarity.

Recognizing the particular character of the European nations, and their Christian mark, we need not be perplexed before the spurious claims of the multiculturalists. Immigration without assimilation is colonization, and this must be rejected.

We rightly expect that those who migrate to our lands will incorporate themselves into our nations and adopt our ways. This expectation needs to be supported by sound policy. The language of multiculturalism has been imported from America. But America's great age of immigration came at the turn of the twentieth century, a period of remarkably rapid economic growth, in a country with virtually no welfare state, and with a very strong sense of national identity to which immigrants were expected to assimilate. After admitting large numbers of immigrants, America closed its doors very nearly shut for two generations. Europe needs to learn from this American experience rather than adopt contemporary American ideologies. That experience tells us that the workplace is a powerful engine of assimilation that a generous welfare system can impede assimilation and that prudent political leadership sometimes dictates reductions in immigration—even drastic reductions. We must not allow a multicultural ideology to deform our political judgments about how best to serve the common good, which requires national communities with sufficient unity and solidarity to see their good as common.

28. Only empires are multicultural.

After World War II, Western Europe cultivated vital democracies. After the collapse of the Soviet Empire, Central European nations restored their civic vitality. These are among Europe's most precious achievements. But they will be lost if we do not address immigration and demographic change in our nations. Only empires can be multicultural, which is what the European Union will become if we fail to make renewed solidarity and civic unity the criteria by which to assess immigration policies and strategies for assimilation.

29. A proper hierarchy nourishes social well-being.

Many wrongly think Europe is being convulsed only by controversies over immigration. In truth, this is but one dimension of a more general social unraveling that must be reversed. We must recover the dignity of particular roles in society. Parents, teachers and professors have a duty to form those under their care. We must resist the cult of expertise that comes at the expense of wisdom, tact and the quest for a cultured life. There can be no renewal of Europe without a determined rejection of an exaggerated egalitarianism and the reduction of wisdom to technical knowledge. We endorse the political achievements of the modern era. Each man and woman should have an equal vote. Basic rights must be protected. But a healthy democracy requires social and cultural hierarchies that encourage the pursuit of excellence and give honor to those who serve the common good. We need to restore a sense of spiritual greatness and give it due honour so that our civilization can counter the growing power of mere wealth on the one hand and vulgar entertainment on the other.

30. We must restore moral culture.

Human dignity is more than the right to be left alone, and doctrines of international human rights do not exhaust the claims of justice, much less of the good. Europe needs to renew a consensus about moral culture so that the populace can be guided toward a virtuous life. We must not allow a false view of freedom to impede the prudent use of the law to deter vice. We must be forgiving of human weakness, but Europe cannot flourish without a restoration of a communal aspiration toward upright conduct and human excellence. A culture of dignity flows from decency and the discharge of the duties of our stations in life. We need to renew the exchange of respect between social classes that characterizes a society that values the contributions of all.

31. Markets need to be ordered toward social ends.

While we recognize the positive aspects of free-market economics, we must resist ideologies that seek to totalize the logic of the market. We cannot allow everything to be for sale. Well functioning markets require the rule of law, and our rule of law should aim at more than mere economic efficiency. Markets also function best when they are nested within strong social institutions organized on their own, non-market principles. Economic growth, while beneficial, is not the highest good. Markets need to be oriented toward social ends. Today, corporate gigantism threatens even political sovereignty. The nations need to cooperate to master the arrogance and mindlessness of global economic forces. We affirm the prudent use of government power to sustain non-economic social goods.

32. Education needs to be reformed.

We believe Europe has a history and culture worth sustaining. Our universities, however, too often betray our cultural heritage. We need to reform educational curricula to foster the transmission of our common culture rather than indoctrinating young people into a culture of repudiation. Teachers and mentors at every level have a duty of memory. They should take pride in their role as a bridge between generations past and generations to come. We must also renew the high culture of Europe by setting the sublime and the beautiful as our common standard and rejecting the degradation of the arts into a kind of political propaganda. This will require the cultivation of a new generation of patrons. Corporations and bureaucracies have shown themselves to be poor stewards of the arts.

33. Marriage and family are essential.

Marriage is the foundation of civil society and the basis for harmony between men and women. It is the intimate bond organized around sustaining a household and raising children. We affirm that our most fundamental roles in society and as human beings are as fathers and mothers. Marriage and children are integral to any vision of human flourishing. Children require sacrifice from those who bring them into the world. This sacrifice is noble and must be honoured. We endorse prudent social policies to encourage and strengthen marriage, childbearing, and childrearing. A society that fails to welcome children has no future.

+ + +

34. *Populism should be engaged.*

There is great anxiety in Europe today because of the rise of what is called 'populism'—though the meaning of the term seems never to be defined, and it is used mostly as invective. We have our reservations. Europe needs to draw upon the deep wisdom of her traditions rather than relying on simplistic slogans and divisive emotional appeals. Still, we acknowledge that much in this new political phenomenon can represent a healthy rebellion against the tyranny of the false Europe, which labels as 'anti-democratic' any threat to its monopoly on moral legitimacy. The so-called "populism" challenges the dictatorship of the status quo, the 'fanaticism of the centre,' and rightly so. It is a sign that even in the midst of our degraded and impoverished political culture, the historical agency of the European peoples can be reborn.

35. *Our future is the true Europe.*

We reject as false the claim that there is no responsible alternative to the artificial, soulless solidarity of a unified market, a transnational bureaucracy, and glib entertainment. Bread and circuses are not enough. The responsible alternative is the true Europe.

36. *We must take responsibility.*

In this moment, we ask all Europeans to join us in rejecting the utopian fantasy of a multicultural world without borders. We rightly love our homelands, and we seek to hand on to our children every noble thing that we have ourselves received as our patrimony. As Europeans, we also share a common heritage, and this heritage asks us to live together in peace as a Europe of nations. Let us renew national sovereignty, and recover the dignity of a shared political responsibility for Europe's future.

Philippe Bénéton (France)
Rémi Brague (France)
Chantal Delsol (France)
Roman Joch (Česko)
Lánczi András (Magyarország)
Ryszard Legutko (Polska)
Pierre Manent (France)
Janne Haaland Matlary (Norge)
Dalmacio Negro Pavón (España)
Roger Scruton (United Kingdom)
Robert Spaemann (Deutschland)
Bart Jan Spruyt (Nederland)
Matthias Storme (België)